

חזיוני התורה

כתביד מגזוי פרל

אמר המהדיר: העוסק בפרשת תנועת ההשכלה וספרותה בישראל, וביחוד בפרשת מסעה ממערב אירופה למזרחה, ידע חשיבותו של מרכז בטרנאופול, שהיתה נקודת-זימון בין ההשכלה בגליציה ובין ההשכלה ברוסיה, כשם שהוא ידע חשיבותו של מרכז-מרכז זה — הוא ר' יוסף פרל, שפעולתו נשתפעה לשתי המדינות, גם מהיות עירו תחילה ברשותה של רוסיה, ואחר מכן ברשותה של אוסטריה. ושנים מוסדות נתקיימו בעירו עד אחריתה — בית-הספר לרבנות בית-התפילה שבו ובית-העקה, שבו אסף ספרים וכתביד ונסדרו, ביחוד בידי תלמידו הירש רייטמן, ונודעו כמקור חשוב לתולדות יהודי פולין בכלל ולתולדות ההשכלה והחסידות בפרט. אולם אוצר בלום זה, אף שנודע טיבו וטבעו ברבים, לא שיחק לו המזל — נפל, לאחר מותו של ר' מיכל פרל, לידי אפיטרופסים, שלא ידעו להעריכו ונהגו בו זלזול הרבה, ביחוד עם התמורה שחלה גם בעיר גם בבית-הספר — בעיר, שגם בימי פריחתה של ההשכלה בה לא היתה עיר-משכילים אלא עיר-חסידים, לא נמצאו שנתנו לבם ודעתם על האוצר ושימורו; בבית הספר, שמשנעלמו ממנו נאמני העבריה ונחלפו בסוג של דוגלים בטמיעה, שוב לא היה מי שיהא מסוגל לעשות את האוצר קנין חי ומחיה; בין כך ובין כך נתכסה אבק-שכחה. לימים באו גם ממונים נואלים, וראו בעין שלוה בהשחתת הגנוזים וקלקולם, ולא זו בלבד שלא הרימו ידם להועיל אלא אף הרימוה להזיק. אמנם, מעל דפי כתביהעת נשמעו תלונות והאשמות וקולם חזר ונשמע כשני דור, החל בקינתו של צאצא-העיר, המשורר שלום מילגרום, מעל עמודי „המגיד“, וכלה באורחים, מהם חוקרים וסופרים שנודמנו לעיר, ואחרון-אחרון בדורנו, ה. ג. ביאליק, שראו פנינים מתגלגלות בעפר ונוטר אין להם. לא מעט מגזי-האוצר נתקפה מחמת משטר הביטול והרשלנות עוד לפני מלחמת-העולם הראשונה, באו ימי-אנדרלמוסיה של המלחמה והכיבוש והוסיפו והשחיתו, ומה שנתקיים עד ימי הנאצים ימ"ש הוצא לשריפה, בכמה וכמה ארגזים, כאשר סיפר לי עד-ראייה, הוא המשורר היהודי-פולני יזי סטאניסלאב ליץ.

שעל כן אנו חייבים להחזיק טובה לכל אלה, שהתעוררו להציל ואף הצילו, כהישג ידם, חטיבות יקרות וחשובות, כגון זכרונותיו הנודעים של

ד' בר בירקנטאל הקרוי בולחובר, שטרת בהם ד"ר אברהם יעקב ברור ופירסמם ד"ר מרדכי וישניצר. ובמיוחד ייזכרו לטוב האחרונים, שעסקו בהצלחה זו כדרך המצילים מן הדליקה. האחד, ר' ישראל וויינלז, שזכותו היא כי כמה וכמה כתבי-יד יקרים, בין איגרות בין חיבורים — וראש להם נוסח אידיש של „מגלה טמירין” — ניצלו ונוצלו ונעשו קנין-הרבים; הוא ביקש להוסיף ולפרסם, אך נרצח בידי הטמאים עם שאר קדושי-קהילת לבוב הי"ד. האחר, ד"ר שמחה כץ, יליד טרנופול, שנדד ממנה בנעוריו וישב באשכנז על התורה והחכמה, ובבואו לארצנו נתעוררה בו אהבה נקדמת לעיר-מולדתו ולאוצרותיה ונסע אליה וחקר ועיין והעלה תעודות נחשבות ופירסם אותן ועליהן, ובשובו לירושלים אמר לעשות בזה עבודה מקפת ונקפד פתיל חייו באבן וחקירתו באמצע נפסקה.

בצורה-כתבי-יד, שהעלה עמו ד"ר שמחה כץ זכרונו לברכה מגני פרל הביאם לארצנו, נמצאו גם כמה עלים, שענינם שלושה מחזות-היתול קטנים, הכתובים על דרך לעיגה שנונה, בנוסח הסאטירה המשכילית, בת-טיפוחה של אסכולת ארטור לפי הענין ושל אסכולת פרל לפי הלשון. בדקנו שנינו בנפרד בכתב-היד וסופה של הבדיקה השערה אחת: אלה חיבורים של ר' יעקב שמואל ביק, שהיה כנודע אישיות בולטת בתקופה הזאת, מחשובי סיעת משכילי ברודי וחלוציה, ונתפרסם ביחוד בשל התמורה המכרעת שחלה בו, לצד שינוי השקפתו ויחסו לגבי שני יסודות גדולים, שהיו מטרות-התקפה ראשיות להשכלה ולמשכילים — הלא הן תנועת החסידות ולשון אידיש. בימיו נחשבה להם לחבריו תמורתו כבגידה; לימים נחשבה להם למעריכו כתעיה; ודין שתהא נחשבת מה שהיתה באמת — בגרות מוקדמת. אין כאן המקום להאריך ונסתפק ברמיוה, כי הסברה המקובלת, כי ביק חזר לחסידות ממש, צריכה בדיקה. סברה זו (שנשענה גם על תעודה ששייכותה לענין נתבטלה, מבלי שתתבטל מסקנתה) היא כמין גרירה אחרי דבריהם של בני דורו המשכילים, שלא יכלו להבין, לא כל שכן להשלים, לרוויזיה של היחס לשני היסודות השנואים האלה בתוך תנועתם, וממילא לא יכלו לראות את מי שהגיע לכלל רוויזיה כזאת אלא בתחום-ייריבתה. ומזור, כי ראייתם של בני דורו המשכילים מקיימת עצמה בגרעינה גם עתה, והרי מה שלא היה אפשר לדור ההוא, אפשר לנו, לדור רחוק ממנו — אנו יכולים ואף חייבים להבין בשלימות את ההופעה הזאת, באופן שביק, שהגיע לתפיסה כוללת יותר, משהיתה מסוגלת לה השכלה, היא חשוב לא כמי שחזר למעמד של פני ההשכלה או על ידה אלא הפליג, מכחו של ניחוש בדור, למעמד שלא חריה.

כתב-היד שלפנינו הוא מתקופתו של ביק, שקדמה לרוויזיה שלו, כלומר מתקופתו האנטי-חסידי. והרי הסמוכין להשערתנו, כי חיבורו הוא:

ראשית, עצם כתב היד — אמנם הילוכו ואפיו של הכתב בחלקי כתב-היד אינם אחדים, אבל לפי שניתוח תכנם מחייב מחבר אחד, וכתב-היד בחלקו הגדול הוא בפירוש כתב ידו של ביק, כפי שנתקיים בידינו בכמה אגרות וחתומות, מוצדקת ההנחה, כי הוא הוא המחבר. שנית, הבדיקה של סגנון הכתיבה מעלה, עם כל הצדדים השונים בחטיבות הסאטירה הנודעות של בני-חוג טרנופול וברודי, גם צד שונה ומיוחד, באופן שעלינו להביא במנין סופר מחוצה להם. הבדיקה שנעשתה על ידינו חלה ביחוד על לפין, ארטור ופרל, ולימים הוספתי עליה בדיקה של חיבורי-אידיש יצירי החוג ההוא — המחבר האנונימי של המחזה גינאָרטי וועלט; המחבר (והוא, כנראה, יוסף ויטלין) של הסיפור הרובינוני אַלטער לעב, והמסקנה כי מחבר אחר לפנינו. שלישית, כתב-היד שלפנינו נעזר, אמנם, בסממנים נוסח-פרל ושכמותו בפארודיסטיקה, וביחוד הוא נעזר בדרך הדיאלוג הכתוב באופן שמתוך הנוסח העברי נשמע בבירור המקור של אידיש, בין בסיג טאָכס בין באידיומאטיקה וכדומה; אך לפנינו לא בלבד שימוש עקיב ביותר, כמעט קיצון, בדרך הזאת, אלא גם יתירה — השימוש בארמית מעושה לא בלבד כלשון-מסתורין, כרוח ספר הזוהר, (כפי שהיה נהוג בכתיבה לצרכי סאטירה ולימים גם לצרכי הומור), אלא בפרוש כאמצעי אידיומאטי, והיא בחינה שלא מצינו כאפיה ושיעורה בחברי החוג הנודעים. רביעית, העובדה המקוימת, כי ביק שלח לו, אמנם, לפרל מחזות בגנות-החסידות, ולימים, והוא כבר בעצם הרוויזיה שלו ובתוכה, הגיעתו שמועה, כי המחזות האלה קרובים להתפרסם ברבים ופנה אל פרל, למנוע פירסומם, ונשמרה בידינו תשובתו של פרל, שכן ישראל ווינלז פירסמה כלשונה במבואו לנוסח אידיש של מגלה טמירין (עמ' ל"ו—ל"ז) — המכתב כתוב ב"ד ביולי 1826, והוא פותח לאמור: „פיללייכט 2 יאהרע זינד פערשטריכען דאס איך דיא סצענען פאן איהרער האַנד געשריבען. ניכט אין דער האַנד האטטע“, כלומר: חלפו שנתיים שלא אחזתי בידי את המחזות הכתובים בידך. בהמשך המכתב אומר פרל השערתו, כי השמועה הכוזבת על שהמחזות האלו עתידים להתפרסם ברבים, אינה אלא בדייה של מישוה, שביקש להטיל אימה על ביק, כדי להחזירו מן החסידות שהפליג אליה — ועיין שם.

המחזות הקטנים שלפנינו הם מצע של עיון גם לחוקר ההשכלה והחסידות גם לחוקר הספרות והלשון. ויש כאן יתד להסבר הדיאלקטיקה המיוחדת בדרכה של ספרות ההשכלה: איך הפרודיה גודמת לה לו למחברה שיוזיק עצמו, לצרכו, לרובדי-לשון מאוחרים שלא נחשבו ביותר לא כל שכן לגלגולי-אידיש שנבחלה ביותר; איך יסודות שנדחקו דרך הדלת חודרים דרך החלון — הוא ענין נרחב לענות בו. אך אל נשכח את הדרך הפשוטה

ממנה, דרך ההסבר הגנטי — הוא השביל הגלוי המוליך מן המורה, ר' מנדל ל פ ין, לתלמידו ר' יעקב שמואל ב י ק, שירש ממורו זיקה לאידיש והכרת צרכה והשעינים על משענות של אידיאולוגיה ברורה, ולימים פסע פסיעה נוספת וגדולה, שלא היתה בגדר אפשרותו של המורה, הלא היא הפסיעה לצד הכרת ערכה של החסידות; וכן השביל המוליך ממנו, מר' יעקב שמואל ב י ק, לחברו ר' מרדכי ס ו ח ו ס ט א ב ר, זה קרהחכיבור החשאי של מורשת לשונו של ר' מנדל לפין והולכתה לממשיכייה-מעשיריה במהדודה קמאה ומעורבבת של ר' אליעזר הכהן צווייפל ובמהדורה בתראה ומסולתת של מנדלי מוכר ספרים; וביותר השביל המוליך מר' יעקב שמואל ב י ק לחתנו, ר' אייזיק עוזר רוטנברג, שסייע, כאחד עם חברו, ר' ישעיהו מאיר פ י נ ק ל ש ט י ין להוציא את תרגום לפין למורה נבוכים להרמב"ם — הוא אייזיק עוזר רוטנברג, שהיה לימים פטרונה של שירת-העם ומשוררה בנימין זאב אָהרנ־קראַנץ (וולוולי זבאָרז'ר); הוא ישעיהו מאיר פינקלשטיין, שהיה לימים מחבר קומדיות מצוינות באידיש, והשפעתו ניכרת בשאר משפחתו אלפרד לנדא, שהיה לימים החוקר בה"א הידיעה של לשון אידיש ודקדוקה.

כתב-היד של המחזות שלפנינו נשאר ברשותי, אחרי פטירת ד"ר שמחה כץ, ולאחר שהעתיקו מלה במלה ואות באות ידידי הסופר ר' יוסף פאלק, מסרתיו לידי ד"ר אברהם שרון לאָספו הנודע, אוסף האוטוגרפים והפורט-טריטים שליד הספרייה הלאומית בירושלים, ונצטרף לקבוצת כתבי-יד אחרים וגם הם מחוג משכילי-טרנופול, ועיקרם כתבי-פולסתר של קבוצת משכילים שמרנים כנגד ר' שלמה יהודה לייב רפפורט בימי רבנותו שם.

I

פייגלא (באה פתאום בשגעון אל חדר הרבן ואמרת בפ"ע)

אנה תוליכני — איה קבר בני? — (בראותה את הרבן תצעק בקול גדול) הוי!
אתה נכד הבעשט! פדה נא את בני ממות!

הרבן

פייגלא! מה תבקש? מאין באת?

פייגלא (בתמהון נפש)

מאין באתי? — מקבר בני, מתחת האדמה, ושם קר ולת, הה קר לו מאוד! —

הרבן

איך נשתנו פניה! פניה איך נשתנו! נשתנו פניה איך! לפני איזה שנים ראיתי אותה והיה לי עמה כונה עצומה; חבל על דאבדין, עתה היא כחושה!

(בתוך כך בא בעל פייגלא ור' טודרוס אביה עמו בחפזון)

בעל פייגלא

משוגעת! אנה רצת בעניך ובשגעונך?

פייגלא

שתוק! עתה באנו לתכלית המכוון, פה משכן נכד הבעשט, הצדיק האמיתי, כל המלאכים אחיו המה. השמש אחיו, הירח דודו. אך דיבור אחד ידבר, אך פדיון אחד יעשה, ובני לא ירד שאולה.

הרבן

(אשר חלש לבו מצרת האומללה, שכח שרבן הוא, וזרים מלאו כעת ביתו, צועק בקול מר בכח)

מודי ורבתי! הגידו נא לי מה הכחושה הזאת רוצה ממני?

שמעיה הגבאי (אל האנשים)

הצדיק קורא אותה כחושה. היינו כחושה מזכיות, בעונותיה הרבים, לא טוב! אין לה עזר!

הרבן

(שזכר בתוך כדי דיבורו, את טעותו, שלא טוב עשה להגיד דברי לבו בגלוי)

מורי ורבתי! מן השמים לא נתנו לסגור דלתי עיני. כי אם יכולתי לעצום את עיני בודאי ידעתי מה לה, וכמה לקחת פדיון ומה לעשות לה. עתה מהרו והודיעו לי מה היה לה אולי יש תקוה. — שמעיה! הביא לי בכלי עכור את הדבר המובא מברעסלא.

(שמעיה גותן לו יין שרף)

ר' טודרוס (במר נפש)

רבינא! זאת בתי! — ובעלה זה העומד לפניך עזבה אותה כמה שנים ואחר איזה פדיונות ונסיעות על קברים פעלנו שבא לכאן — ובשעת הטבילה הראשונה עשה פדיון ר' זעלקאנא, ובשעת הזיווג התפלל בחדר השני ר' זיסאנא עם שני מנינים יהודים טובים; ונתעברה — והיתה מקשה ללדת ואחר כמה פדיונות ותלישת קברים, ילדה בן — ועל הכסא של אליהו ישב הרב דשעלחוב ומל אותו הרב דשיפוטיפקא, ומצף ר' ישראלקאנא ועץ רקבון על המילה פזר ר' לאבאנא — ובכל זאת הילד בן שש השנים נפל לאותה השמועה — ומרוב דאגה וצער ועגמת נפש נשתגעה העניה הזאת, רבינא! עזור נא! כי בידך לעזור.

הרבן

כיון שכל אלה הצדיקים המפוארים התפללו ועמלו בשעת הטבילה והזיווג בשעת הריון והלידה, והמילה והפריעה והמציצה והפיזור של עץ רקבון ובכל זאת השטן בצפרניו אחז את הילד; חי נפשי הפקחת והחזקה אי אפשר להצילו! לשוא תבא האשה פתאום לחדרי, לשוא ירוץ ר' טודרוס אביה, ובעלה אחריה. ולשוא תתלשו קברים! לשוא! בחנם! לא טוב! ואף שיחיה הילד מכל מקום הוא חשוב כמת מעתה ועד עולם, ויהיה לו רק מראה אדם

חי, והסימן הוא שאם תכו בחיטמו יצא דם. — עתה לכו כלכם מכאן, אל תעשו אותי משוגע!

פייגלא

אני אצא מפה? אתה לא תוכל לעזור לי? מי יוכל להושיע? ביד מי נתן אלהים את נפשותינו? מי יוכל לקחת פדיונות? מי מכין עולמות באכילתו, מי ימים מיבש בשתיתו? מי מעורר ישני עפר בתנומתו, מי מוריש ומעשיר בפדיונותיו משפיל ומרומם בחרמו ובשמתו? מי יוכל לישן י"ב שעות רצופות לטובת כלל ישראל? מי יוכל לראות בעין מאירה בעת יעצום עיניו? רבינא! צדיק אמיתי! נכד הבעשט! נכד ר' אלעזר קאזאק! מלך בוואלאחייא! מרומם מכל הטאטרין, מפואר מכל הגאזעטיס שלא היו ושלא נבראו! אתה לא תעזור לי? אתה לא תציל את בני מרדת שחת? אוי וי! רשע! עוכר ישראל! גזלן אמיתי! זולל וסובא! עצל נרדם! אתה לא תושיעני, אני אחזיק בשערות זקנך ולא אשאיר לך מהם שריד ופליט! אוי וי!

(הרבן וכל העם כשהיו שומעים את האמיתיות ושגעונות הללו יוצאים מפי פייגלא נפלו בהרדה באימה וברתת ועמדו סטאפוס והרבן נותן שתי ידיו על שתי לחיו לכסות זקנו, וצועק בניגון הדלקת נרות להנוכה)

קראו את רחלי די פרומא! ותהפוך את המשוגעת קאשיליק לחוץ הבית!

רחלי די פרומא

(באה, בכפיפת קומה ובידה השבחין מועתק ללשון דייץ — מן החדר הפנימי, ואומרת בקול נמוך)

מה תעשה הנמלה הקטנה הנמוכה?

הרבן (חוזר לצות עליה כנ"ל)

רחלי די פרומא

(מניחה השבחין על השלחן, פושטת ידה ואומרת בלחש בקול גדול)

אני הגלמודה הבזויה והשוממה — הגלמודה בחדר הפנימי שבפנימית. הבזויה מחמת שבעלי אינו כרוך אחרי יהודים טובים — והשוממה מרוב אימה ופחד שבא בלבד לחשוב שכל דברי השבחי בעשט זצוקלהה המה שקרים וכזבים. — אני מוכנת ומזומנת להתרומם כנשר, להתגבר כלביאה ולרוץ כצביה לעשות רצון הרבי הצדיק מכל הצדיקים שבכל הדורות. להפוך המשוגעת הזאת קאזיליק לחוץ, כי היא משוגעת מעבר השמאל, מחמת המשוגעים הנכונים מעבר של ימין מכים את עצמם באבנים בשעת קריאת התורה ומעלים לאנשים חטאם ומכוונים האמת, ומחמת אלו הדברים רבים חוזרים בתשובה והאמונה מתחזק בלב ישראל, והמה הניסים הגלויים המפורסמים קודם ביאת משיח צדקינו כאשר הודיע לנו זאת ר' בערל שוחט מליניץ בהקמדת השבחנים של הבעשט זצוקלהה.

(באמרה ככה אוחזת את פייגלא ומהפכת אותה לחוץ ובעל פייגלא ור' טודרוס אביו רצים אחריה)

II

(יום ראשון — אחרי חצות היום — בית הגביר ר' שמעון החולה — שמעי הגבאי של ר' ישראלקאנא בא בחפזון ואומר בשמחה לפרומיט די קלוגי אשת ר' שמעון הנ"ל)

עבודה גדולה עבדתי, ופעולה יתירה פעלתי, וטרחת דבה טרחתי להוציא מכח אל הפועל, את חפץ לבך, והוא הדבר הגדול, שבעוד שעה אחת יכתירו כל הצדיקים האמיתים אשר כעת פה בעיר הזאת את בעלך הגביר המקובל נ"י לצדיק אמיתי ויתנו בו הכחות העליונות לעשות נסים ונפלאות כאחד מהגדולים שבגדולים, והנסיעות אליו יהיו כנסיעות לצדיק אמיתי, ופדיונותיו וקמיעותיו בחונין בדוקין ומנוסין יהיו, לא יערכו זהב ופז רב, כמה ישמח לב בעלך שבעוד שני שעות יוכל לעשות פדיון לעצמו, ולכתוב קמיע לצרכו! אכן יעלה יותר מן ארבעה מאות רובל, בהחשב כל הוצאות לעשרה הצדיקים ולגבאייהם ולסופדיהם ולנשים צדקניות שלהם. הכלל, צריך אתה ליתן בידי ששה מאות רובל, לכי מהרי והדיעי זאת לבעלך והכיני סעודה כסעודת שלמה בשעתו, לכי אל תעשי שהיות, כי דבר זה יעשה פעם אחת ביובל, ויש פה כמה גבירים המשתוקקים לדבר הנכבד הזה, לכי לא אוכל לסבול השהיות.

פרומיט

להסכמת בעלי אין אני צריכה. הכי קראו שמי פרומיט דיא קלוגי, כי חכמתי מתג ורסן בלחיי בעלי — אכן גם הוא בוער בהתלהבות שאין לשער להגיע למעלה רמה למדרגת צדיק אמיתי, (פותחת תיבה קטנה ולוקחת ג שקים קטנים, ותתן ביד שמעיה) הא לך צרורות המעות כחפצך ובעוד שעה אחת תמצא הכל מוכן ומזומן לסעודה.

(שמעיה הולך לו עם המעות, וגם היא תמהר להודיע הבשורה הטובה לבעלה השוכב בחדר הפנימי שלו)

(חדר גדול בבית הגביר ר' שמעון החולה. שלחן ירוק במעדנים, ובמאכלים שונים, וביינות משובחים, מטה קטנה שעליה נשען ר' שמעון, ופרומיט יושבת בצדו. שמעיה [פותח] הדלת במהירות, ומודיע ביאת המכתירים. — הצדיקים באים, אחד, אחד, לפי מדרגת קדושתם הנודע מסוף העולם ועד סופו. ואצל כל צדיק הולך הגבאי שלו, והסופר שלו, ולפי מדרגתם הנ"ל יושבין כן סביב השלחן לאכול, ראש הכניסיה בראש, ואצלם מוצבת מטה של ר' שמעון, וסביב לו יתרו הצדיקים, הסופרים עומדים מרחוק, בימינם קלף, ובשמאלם קולמסין, הגבאים בשמאלם לביבות, ובימינם בוטעליות יין שרף המובא מברסלא. ובידי הנשים הצדקניות שבאו בייגעל וספרי השבחין מועתקים ללשון דיין. — פרומיט גם היא נצבת אצל הנשים. ואחרי כן נוטלים כלם ידיהם ומברכין ברכת נטילת ידים והמוציא, ושותין יי"ש בכוסות מחזיקים רביעית הלוג הצדיק ראש הכניסיה מתחיל בקול רם ובענועי הגוף ואומר)

ר' נחמצל הודיע לנו שרשב"י קידש את לשון התרגום — לכן גם אנו עתה נקדש במקדש;

צדיקא אמיתי! רבניא חכימיא! חכמי קבלתא דהדין כנשתא! ואתון

סופריא! וגבאיא! ונשי צדיקא דפעלין רצונא דצדיקא אמיתיא! שלמא לכון כלכון! והדרא, וכספא, וזהבא, ושבעא וענוגא. וחשקא מאכלא ולמשתא! נפשאי מאוד תתפלא על חכמתא דנן, היא חכמת צדיקא אמיתיא, ועשיות פדיוניא ומכתב דשבחיא וסיפורי מעשיותיא. כמה טבע מחשבתא והמצאתא דין! מרבה ניסין ונפלאין — ומן דין ימצאו מזוני ופרנסתא כמה וכמה אנשיא, מסוף עלמא ועד סופה והמון המוניא. אינשין ונשיא, גדולים וקטניא רצין, בצרתהון אחרנא, ומבקשין רפואתנא ופדיונותנא, ונחנא בעיניהון כבר אלהין ורצון דנן מתעביד וימשול על שרין ופרתמין לכן הוא מסטרא דימינא ומסטרא דחוכמתא, לחוש על בריאותנא ועל גופנא, ועל כבודנא, ולהרבות כספנא וזהבנא, גם מנין ולבושין דכסף, ומנין ולבושין דדגב. ולשמור מאוד דלא לקבל בכנשתא דנן — רק אנשין חכימין, וראוין לשבת באתר קדישא דכנשתא דנן! — ועבור זה אתון מתכנשין כעת לחקור ולדרוש אם גבר דין רב שמעון תמיא ראי לכתרא דנן קדישא. ולשאל ולחקור (יתיה) בכל אופני דאופניא!

(לוקח מפה המיועדת לקינוח החוטם, ונותן על כוס יין שרף — ובידו השמאלית מפשיל את [רוק] השפתים מעל הפה, ואז מוצץ היי"ש ושותק)

ר' זעלקינא

אם רשותא והורמנא ניתן לי מרישא דכנשתא ומן רבניא צדיקא אמיתיא, ומעומדים סביבנא אשאל חברנא דין דתאב למכנס בכנשתא קדישא דנן, אם הוא דבר הכרחתא לגמור תלמודא ופוסקאי ואורייתא — בגין דלהוי יהודי טבא?

רחל די פרומא (שואלת את שמעיה לאמור)

מה מדברים כעת הצדיקים? אינני מבינה לשונם כלל.

שמעיה

דבר זה עמוק מהבנתך! אומרים כעת חתיכות זוהר.

ראש הכנסיה

יהי שתיקה! (ויהי כן)

ר' שמעון (בקול נמוך וברעדה)

רבנא צדיקא דין שאלני אם הכרחתא לגמור תלמודא ופוסקאי בגין דלהוי יהודי טבא? על דין אימור דלית הכרחתא כלל וכלל, ותא חזי הבעש"ט זצוקלהא בעצמא היה עמא דארעא, ולא ידע מן דין כלום, ובכל זאת היה צדיקא דצדיקא ונהורא דנהורא ואף בחייהו התפשט גשמא דליה ועלה לשמי שמיא. שמע מניה דליכא ממשא בלימודא דין; בגין דאית ביה חוכמתא דעלמא, ושכלא דבר-ניש דמשכלל דרכוהי ב' משכלל דרכוהי בחקירתא וינפל לסוף לתהום רבא דפוליספא חשיכא.

הכנסיה (שותים ואוברים)

טב! טב! טב! צדיקא אמיתא חדתא טב מאוד מתרץ ראוי! ראוי! ראוי!
למכנש בכנשתא דנן!

ר' חיימקינא

בהורמנא דריש כנישתא אשאל לצדיק אמיתי דין: מה לנא למפעל עם
אנש דנפל לחולי קדחתא?

ר' שמעון

יתן פדיוניא! יתלוש קבריא! ויסע לצדיקיא!

הכנסיה

טב טב טב! צדיקא אמיתא חדתא טב מאוד מתרץ נאה נאה למכנש
בכנשתא דנן!

ר' ישראלקינא

ומה למפעל לאתתא דנפלה לחולי שודפנא?

ר' שמעון

לצדיקיא תסע! וקבריא תתלש! ופדיוניא תתן!

הכנסיה

טב! טב! טב! טב! לחדא צדיקא דין מתרץ ראוי ונאה ויפה לכנוס
בכנשתא דנן!

ר' לאבאנא

על חולשתא דלעיל צדיקא אמיתא חדתא, ממלל גפלאין, ברם אם תתענגין,
אתון צדיקין אמיתין, וסופריא וגבאיא, וגשי צדיקא, דזכין למהוי בהדין
כנישתא, ובמילולא דלי, ולא ינפול עליכון שינתא דעצלותא עם גיהוקין
ופיהוקין, חבריא דעצולתא, כידוע ליהודעיא; יהוי לי הורמנא מרישא דכנשתא
לשאול עוד שאלתא חדא. — אתמול נפל בידיא דילי, יהודי, חולה לחדא,
ושכיב מרע. דאית לו קדחתא חזקא, ורישא כאבא לי' וכאבין חזקין בתרין
צלעותוהי, דלא יכול למנשב רוחא, ולא יכול למרחף רחופתא, והוא כבר
נתן, ונסע, ותלש, עתה צדיקא חדתא אמור מה למפעל?

ר' שמעון

כגונא דעד יומא דין נסע, כן עוד יסע, כגונא דעד השתא נתן, כן עוד יתן.
וכגונא דעד כאן תלש, כן עוד יתלש.

ר' לאבאנא

ואם מסרבא חולשתא למיזל, ולא שוי' ליבה לפתגמא דין; כל קבל חולשתא
רבא ועקשנתא?

ר' שמעון

מאה פעמיא יסע! מאה פעמיא יתלש! ואלף פעמיא יתן!

הכנסיה (בכח)

יחיה! יחיה! חיה! מאה פעמים יחיה! יחיה וחיללים יגבר.

הצדיק האמיתי החדש שכך יפה מדבר!

ראש הכנסיה (לוקח ספר השבחין מיד רחלי)

התשבע למינטר ית חקיא קדישיא דכנשתא דין בכל חושיא ובכל רעיוניא?
בספרא קדישא הדין.

ר' שמעון (נותן ימינו על הספר)

נשבע אני!

ראש הכנסיה

להיות בכל דרכיא אחרי דעתנא, עתיקא וקדישא, אם טבא ואם בישא?

ר' שמעון

נשבע אני!

הראש

דלא ליתן לשכיבי מרע שום רפואתא אחריתא בר מהני רפואתא דנהוגין
בכנשתא דנן הנזכרין לעיל, ואוף אם ימות השכיב מרע בחטאוהי?

ר' שמעון

נשבע אני!

הראש

(לוקח כובע מלא זיע ונותן בראש ר' שמעון)

אני מצרף לנא בית דינא דלעילא, ונחנו בית דינא דלתתא מסוף עלמא ועד
סופא, בהדין כובעא מלא זיע קדושא מהבעשט צוקלהה דמונח, ודלהוי
מונח, על מוחך כל יומיא דחייך, ניתן הך כחא וגבורתא, בגין דלהוי נסיעתא
לותך, נסיעתא לצדיקא קדישא ושמו דתלחש עלוהי, ירפא כאבא דרישא,
כאבא דבטנא, וכאבא דאחורא, דסטרא דימינא, ואוף דסטרא דשמאלא, ולהוי
לך גבורתא למפקד עקרתא בגין דלהוי להון ילדיא. — סוף פתגמא דתהוי
צדיקא אמיתא גמירא, ובכובעא דין דאיתיהב ברישך ובזיע דלי, תעביד
אתיא, ניסין, ונפלאתין, וכמה טיפין דנשתה בסעדחתא דא, כל כך חביתין
דחוכמתא, דשכלא, יתיהב במוחה דליך.

(לוקח שופר ותוקע תדועה גדולה)

אמן.

הכנסיה

אמן! אמן! אמן! כן יהיה ברדאי בלי ספק!

(הצדקניות והגבאין נותנין על השלחן את הבייגל והביימעליות והשבחין. —
אכילה ושתייה גדולה)

ר' שמעון

אתון חכימין דחכימין! אתון מלכין וקסרין דשבחין ודספורין! מאן מלכין וקסרין? אתון צדיקא אמיתיא! — כגונא דיהוי טיפשטא מבר-נש שיעלה על דעתא דל' להוסיף כוכבין בשמיא, וטיפין מיא בימיא, ואורות בשמשא וצמחיה בעידן דאביבא על פנא שדיא — כן יהוי מנאי שטותא וטופשתא למימר דבר להוסיף יקרכון וכבודיכון. ברם במלא חדא, אתון לכון תודות לבאי, אתון עבידין בי יותר מאבא ואמא, בגין דאבא ואמא דלי עבידו מנאי בר נש בעלמא, ואתון עבידין יתי צדיקא אמיתא ודין יותר ויותר מבר-נש! כל קבל דא, לא אגמר לתת לכון תודות נפשאי, לעלם ולעלמי עלמיא.

הכנסיה

יחיה יחיה יחיה! מאה פעמים יחיה! יחיה וחיילים יגבר
הצדיק אמיתי החדש שכך יפה מדבר.

ראש הכנסיה (נותן ימינו על ראש ר' שמעון לברכו)

יחיה, ויאכל, וישתה, ויתאכל מזונוהי, וישן, ויפדה, וקמיעותוהי יתמלאון כל ארעא, ולא יהוי רק קדחתא ושדפונא ושאר כאבא, בהני איגשין דמאמינן בצדיקא, בגין די יסעו! ובגין די יתלשו! ובגין די יתנו!

(הצדקים, הגבאים, הסופרים, ונשים הצדקניות, אוכלים, שותים, ושחבים, כל חלק היום, וכל הלילה — עד שנשמע שמש הבהכ"ג הגדולה, דקק חבליטש שקרא ברחוב העיר: הגיע זמן ק"ש של שחרית.)

111

ערב שבת רחוב המרחץ בעיר חבלוטש, ר' ישראלקאנא יוצא מבית המרחץ והמוץ עם נאספים משתי קצות-הרחוב לראות הרבן בצאתו מבית הטבילה. — הרבן יושב במרכבה מעוטף בבגדי משי ורקמה, וכובע של צובל בראשו, לפניו הולך שמעיה הגבאי אוחו בידו הלולקה הגדולה. וסגן הגבאי בצד שמעיה נושא הכיס מלא טוטיץ. ואחריהם ג"כ לפני המרכבה שני כתות מנגנים, וסביבות המרכבה יהודים טובים שזכו להיות יחד במקוה עם הרבן ואחודי המרכבה הולכות נשים צדקניות, ולפניהן רחלי די פרומא אשר ר' יעקב הלמדן, ופרומיט די קלוגי אשת ר' שמעון החולה. ידי שניהן אוחוות בכתונת מלא זיע מהצדיק שקנו מהגבאי לפני בית המרחץ בדמים יקרים, זאת אומרת כולה שלי וזאת אומרת נחלקה בינינו ואני אתן חצי שוי' וצועדת למשפט הצדיקים האמיתים בכפיטת קומה.

המנגנים — (כת אחת מנגנת ומרקדת)

לקראת הצדיק האמיתי רון השמיעו
לקראת הצדיק האמיתי בגרון הריעו!

כ ת ש נ י ת

אנשי שלומינו! עתה לנו תקוה
 רבינו הקדוש יוצא מן המקוה
 עתה על עונותינו נשיג מחילות
 רבינו הקדוש טבל ש"י טבילות!

(כת א' וב')

לקראת הצדיק האמיתי רון השמיעו
 לקראת הצדיק האמיתי בגרון הריעו!

(כת א')

מלאכי מעלה! ברחו מלמעלה מהרה!
 לימין לשמאל הרחיקו, חושו! עופו!
 הנה הצדיק מתחיל לומר תורה
 אז בהבל פיו כלכם תשרפו.

(כת א' וב')

לקראת הצדיק האמיתי רון השמיעו
 לקראת הצדיק האמיתי בגרון הריעו!

(כת ב' מנגנת ומרקדת בכח)

מהיר בדת אל, ומורה אין כמוהו
 את האסור מתיר, והמותר יאסרהו
 ואף אם יחליף תורת ד' וימיר דתו
 צדיק אמיתי הוא והלכה כמותו.

(כל העם מרננין בכח גדול)

צדיק אמיתי הוא והלכה כמותו.
 ואף אם יחליף תורת ד' וימיר דתו
 לקראת הצדיק האמיתי רון נשמיעו.
 לקראת הרבי-לעב בגרון נריע
 עתה טוב לנו עתה לנו תקוה
 כי בודאי התפלל בהיותו במקוה
 עתה על כל עונותינו נשיג מחילות
 הרבי שיחיה טבל ש"י טבילות.

(הגבאים (משמיעים קול רנה)

מי לו לגשת בחצרות השרים
 ואין בפיו מענה, ולא ימצא שומע,

מי לו לשכור מזיגות, לחכור כפרים,
אך אצל הרבי שיחיה יקנה קמיע.

(בכה גדול אומרים זה)

מושל בעוז עולם, מעות! מעות!
על הלבבות ימלוך, ויישר הדעות,
לכן הטוב שבמתנות יהיה המעות,
כי הוא מבטל כל גזרות הרעות,
זאם אין לכם מעות מזומנים,
גנבו, והביאו עדי נשיכם בסתר סתרים,
גם זה יטיב בעיני עליון שבעליונים,
יותר מחלב כבשים ומדם פרים.

(כל העם יחד)

לקראת הצדיק האמיתי רון השמיעו
לקראת הצדיק האמיתי בגרון הריעו!

(ומנגנים ככה עד שבא הרבן לביתו ולחדרו)

ביאורים

רבינא! = רבינו (רבי על דרך הקטנה); יהודים טובים = גוטע יידן
(גם כינוי לרביים); תלישת קברים, תתלושו קברים, יתלוש
קבריא = רייסן קברים (להשתחש על קברים); הרב דשעלחוב = הרב של
זיליחוב (הכוונה לר' לוי יצחק מברדיטשוב); הגאזעטיס = העתונים;
סטאפום, וכמותו דיבאם (מאוקראינית), תנועת עצירה ביחוד של סוס; קאשיליק
(מפולנית) תנועת התהפכות (גרמנית: פורצעלבאום); השבהין בלשון דייק,
כלומר שבחי הבעש"ט בתרגום אידיש; בוטעליות = בקבוקים; בייגעל —
בעכים; הלולקה = מקטורת; טוטיין = טאבאק.